

rosa vera

UNA APORTACIÓ A LA HISTÒRIA DEL GRAVAT MODERN A CATALUNYA

8
NOTES

EL LLIBRE, OBJECTE D'ART
NOTES

- (1) FRANCESC XAVIER PUIG ROVIRA (Vilanova i la Geltrú, 1934). Ha cursat la carrera d'enginyer, és catedràtic d'Escola Tècnica i actualment és cap de control intern a la gerència de la Universitat Politècnica de Catalunya. Malgrat que el seu camp professional es mou dins l'àmbit de la gestió de l'ensenyament universitari, FRANCESC X. PUIG ROVIRA també ha desenvolupat activitats de càrrec investigador en la vessant socioeconòmica i política i la vessant artística. En aquesta darrera, ha publicat diversos articles i ha escrit llibres sobre personatges com el ceramista SERRA, el pintor RAFAEL SALA, RAMONT ROSENT, JOSEP P. RÀFOLS, o els gravadors E.C. RICART i JAUME PLA. Fou president de la Junta de la Biblioteca-Museu Balaguer de Vilanova de la qual n'és membre.
- (2) Entrevista amb JAUME PLA al programa de Catalunya Ràdio "Ciutadans de Catalunya" (maig del 1985)
- (3) El llibre Obres completes de Xavier Benguerel (1967) té també dues il·lustracions de JAUME PLA, però l'hem inclòs en el segon grup. Hi ha dos llibres més que no comentem perquè, malgrat que porten el peu editorial de LA ROSA VERA, no tenen cap il·lustració (v. nota 4 de "Unes paraules d'introducció")
- (4) Primera entrevista enregistrada amb JAUME PLA el juny del 1985 a la seva casa de Vallvidrera.
- (5) Cal aclarir que JAUME PLA il·lustrà uns textos ja escrits, però a diferència dels altres llibres en què l'autor ja era mort, CARLES RIBA escrigué aquestes vint tannkas per ordre de JAUME PLA i amb la finalitat d'ésser il·lustrades amb gravats seus per a LA ROSA VERA.
- (6) Vegi's nota 2.
- (7) GIAMBATTISTA RODONI (Saluzzo, 1740 - Parma, 1813). Impressor que va estudiar dibuix i gravat. Fèu edicions de llibres de gran qualitat per la cura i la bellesa dels caràcters emprats. El 1782 fou nomenat impressor reial de Carles III. Els tipus d'impremta creats per ell foren adoptats per nombroses imprentes europees i un d'ells ha pres el seu nom (G.E.C., vol.3 i G.E.L., vol.3)
- (8) Tannka: correnda japonesa formada per 31 síl·labes distribuïdes de forma determinada i avinent en cinc línies breus.

EL LLIBRE, OBJECTE D'ART
NOTES

- (9) Entrevista enregistrada amb JAUME PLA el 19 de novembre de 1986.
- (10) MANUEL IBARRA (Saragossa, 1709 - Cervera, 1757) i JOAQUÍN ISARRA (Saragossa, 1726 - Madrid, 1795) tipògrafs i impressors que es feren càrrec de la impremta de la Universitat de Cervera. JOAQUÍN també treballà a Madrid on va ésser nomenat impressor de cambra de Carlos III el 1766 i tipògraf oficial de la R^{al} Acadèmia Espanyola, el 1779. Les seves produccions, de bon gust i delicadesa, els col·loca al nivell dels tipògrafs francesos i italians o fins i tot els supera. Morts els germans Ibarra, la impremta passà a mans de les vídues i successors. (G.E.C., vol.8 i G.E.L., vol.12)
- (11) 12 gravats i un autoretrat de Jaume Pla. Monografies de La Rosa Vera 3. Barcelona, Les Edicions de La Rosa Vera, 1982, pg.19.
- (12) La família COCHIN fou una família forçada per diversos gravadors dels segles XVII i XVIII. Entre els més coneguts i famosos podem citar NICOLAS (Troyes, 1610 - París, 1686), NOËL (Troyes, 1622 - Venècia, 1695), CARLES NICOLAS el Viejo (París, 1688-1754) i CHARLES NICOLAS el Joven (París, 1715-1790), el més jove del remarcable llinatge d'artistes.
- (13) Entrevista enregistrada amb JAUME PLA el 30 de juliol de 1986.
- (14) DELIBES, Miguel.- Viejas historias de Castilla la Vieja. Fotografias de Ramón Massats. Barcelona, Editorial Lumen, Col. Palabra e Imagen, 1964.
- (15) PERE PUJOL CASADENONT (Sant Feliu de Guíxols, 1901 - Barcelona, 1963) Mercès als seus coneixements d'anglès i de francès, PERE PUJOL va trobar feina a Barcelona en una consignatària de vaixells. Però allò que realment li agradava i el feia viure era la passió pel món del llibre. L'idioma fou en realitat una excusa per venir a Barcelona i contactar amb les imprentes i les editorials. Durant molt de temps es dedicà a finançar l'edició de llibres de bibliòfil elaborats amb paper de fil, aconseguint una bona llista de clients que volien refer la seva biblioteca maltesa a causa de la guerra civil. Entre els seus nombrosos afers bibliòfils, cal destacar les edicions de luxe de La Clumenera, de mitjans de segle. A LA ROSA VERA, PUJOL CASADENONT hi participà com

EL LLIBRE, OBJECTE D'ART
NOTES

a venedor d'alguns llibres. Trent de Les cosa benignes, que va vendre el seu cunyat JOSEP PORTER (v.nota 4, pg.73, Ap.I), i de 20 tantes, que se'n cuidà el mateix CARLES RIBA, la resta va córrer a càrrec seu. PÈRE PUJOL CASADENONT es quedava entre un 25 i un 30% de comissió i s'encarregà de distribuir els llibres de LA ROSA VERA fins a la seva mort, l'any 1963. La monografia de JOSEP GRANYER fou la darrera obra que va vendre.

- (16) PLA, Jaume.- Famosos i oblidats. 38 retrats de primera mà. Barcelona, Edicions La Campana, 1989, pg.158.
- (17) Quan parlem del domini de l'aiguafort en JOSEP GRANYER ens referim a la seva visió del dibuix i com sabia entendre la manera de treballar les entalles. En cap moment volem dir que JOSEP GRANYER fos un gravador de cap a peus perquè JAUME PLA li feia tota la "cuina". I malgrat que li'n va veure fer molta de cuina, GRANYER no va aprendre mai l'ofici.
- (18) La col·lecció DOTZE TEMES DE CIRC s'encetà el 1959, però els quatre darrers números no varen sortir fins al 1984. La col·lecció s'havia quedat interrompuda i fou en motiu de l'exposició Els 98 gravadors de la Rosa Vera al palau de la Virreina de Barcelona el 1985 que es completà.

III

LES COBLECCIONS I ELS COBLECCIONISTES

1

BURÍ I PLOMA

A aquest apartat li hem posat el títol de "Buri i ploma" per emfatitzar i demostrar la diferència entre les col·leccions de gravats de LA ROSA VERA i la majoria dels llibres que sortiren sota aquest peu editorial.

Abans de l'aparició de les famoses col·leccions, el 1949, ja feia quatre anys que JAUME PLA illustrava i dirigia llibres amb gravats originals publicats dins LA ROSA VERA. Però JAUME PLA sabia que en el llibre il·lustrat sempre tenia més força el text que no pas la imatge. Ara volia deslligar el gravat de la submissió de la paraula escrita i donà a l'estampa el protagonisme que li corresponia. Calia obtenir per l'estampa el mateix reconeixement que una pintura o una escultura, sense estar sotmesa a res ni a ningú.

Fou a partir d'aquesta voluntat de promoure la manifestació pura del gravat, quan decidí crear les col·leccions de LA ROSA VERA amb el suport econòmic i moral de VÍCTOR M^o D'IMBERT.

Cal fer esment que en el títol no diem ploma i buri, sinó buri i ploma perquè volem deixar clar que primer és el gravat i després el text. I això és fonamental tant per a LA ROSA VERA com pel món de l'estampa en general. Il·lustrar llibres amb gravats atenint-se a un text concret havia estat una experiència molt positiva per JAUME PLA, però ara calia anar més lluny. Calia promoure l'estampa com a forma pura i lliure del gravat.

Abans de posar mans a l'obra a aquesta empresa, a JAUME PLA se li va ocórrer recollir els dibuixos dels pintors contemporanis i reproduir-los a tot color. Alguns entrebancs i malentesos el varen fer desistir i a

la fi va prevaler la idea de revaloritzar el gravat per damunt de tot.

Incidir sobre una planxa de metall es presentava com un medi d'expressió nou per la majoria d'artistes i els ofería una opció d'interès envers aquest art, a la vegada que brindava al públic la possibilitat d'obtenir una obra original a un preu assequible.

La coneixença i el recolzament de VÍCTOR M^e D'IMBERT, amb la seva relació en el món artístic, era una garantia per al bon funcionament de l'empresa. Ell s'ocuparia de cercar els possibles subscriptors i JAUME PLA es cuidaria de la part tècnica i de realització de les edicions.

Quatre foren les grans col·leccions que es dugueren a terme, si bé la darrera quedà incompleta:

1. La **COLLECCIÓ DE GRAVATS CONTEMPORANIS I (1949-50)**
COLLECCIÓ DE GRAVATS CONTEMPORANIS II (1951-52)

2. La sèrie de **ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA**
 - 2.1 **DOTZE NUS (1954)**
 - 2.2 **DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA (1955)**
 - 2.3 **ELS MESOS DE L'ANY (1956)**
 - 2.4 **DOTZE NATURES MORTES (1957)**
 - 2.5 **DOTZE TEMES DE CIRC (1959-1984)**

3. **LOS ARTISTAS GRABADORES I (1955-1956)**
LOS ARTISTAS GRABADORES II (1957-1981)

4. **GRAVURE ET POÉSIE DE CE TEMPS (1958) (1)**

Totes elles les hem consultades del fons de la B.C., del M.A.M. i una de JAUME PLA.

Al Volum III es poden trobar àmpliament analitzades amb la catalogació raonada de cadascuna d'elles, seguint les fitxes que hem elaborat expressament per tal fi.

Poder tenir entre les nostres mans l'EXEMPLAR ÚNIC subscrit pel Museu d'Art Modern de Barcelona és sens dubte una de les aportacions més importants en el nostre treball. La sèrie de dibuixos preparatoris, les diferents proves d'estat o les proves de les planxes inutilitzades és quelcom que ens ha ajudat enormement a desxifrar i comprendre enigmes tècnics de cada estampa. Per altra banda, els manuscrits de la pròpia mà de l'autor dels textos que glossen els gravats -i que no s'havien exposat mai en públic- és una altra de les singularitats de la nostra tesi a remarcar.

La **COLLECCIÓ DE GRAVATS CONTEMPORANIS**, de la qual se'n publicaren dos volums amb quatre toms (48 plects en total), l'hem estudiada de l'EXEMPLAR ÚNIC del N.A.M. amb llurs proves addicionals.

De la sèrie **ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA** hem estudiat els següents exemplars:

DOTZE NUS

Exemplar nº41 de la sèrie de 12 a 75 . B.C.
Exemplar Únic amb proves addicionals. N.A.M.

DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA

Exemplar nº 70 de la sèrie de 12 a 75. B.C.
Exemplar Únic amb proves addicionals. N.A.M.

ELS MESOS DE L'ANY

Exemplar nº 51 de la sèrie de 12 a 75. B.C.
Exemplar Únic amb proves addicionals. N.A.M.

DOTZE NATURES MORTES

Exemplar nº 75 de la sèrie de 12 a 75. B.C.
Exemplar Únic amb proves addicionals. M.A.N.

DOTZE TEMES DE CIRC

Exemplar nº 30 de la sèrie de 12 a 75. B.C.(2)

De la col·lecció **LOS ARTISTAS GRABADORES**, el Volum I correspon a l'Exemplar de Col·laborador A de la sèrie de A a J fora de la venda . És de **JAUME PLA** i conté proves addicionals.

El Volum II, és l'Exemplar de Col·laborador G de la sèrie de A a J fora de la venda i que pertany a la B.C.

I de la col·lecció francesa **GRAVURE ET POÉSIE DE CE TEMPS** n'hem analitzat dos plecs de la B.C. sense numerar.

En totes les col·leccions, i tal com podem apreciar en l'Apèndix II, l'ànim i l'esperit que hi regna és el de revaloritzar la imatge gravada per damunt de la paraula escrita.

La idea de lliurar mensualment un plec amb un gravat original i un text que l'illustrés a un preu de 150 pessetes demostrava que el gravat podia realitzar una tasca social en fer assequible l'obra d'art a més públic i a un cost més baix que una pintura o una escultura.

Dels gairebé cent artistes plàstics que hi varen participar, una gran majoria no havia gravat mai i la tasca de **JAUME PLA** fou la d'ensinistrar-los en aquest afer.

L'artista havia de realitzar un dibuix totalment lliure i només dues eren les condicions que els posava:

que el format fos vertical -això facilitava la compagiació i l'estampació- i que tingués unes mides determinades:

El sistema que jo feia servir, i que em semblava que era l'únic i a més a més s'ha mantingut bastant encertat, era que jo, a l'artista, li feia fer un dibuix absolutament amb tota la seva llibertat i el deixava que fes allò que li semblava que havia de fer, tant en el tema com amb la tècnica. Llavors, quan jo veia el dibuix li deia: -aquest dibuix, la millor manera de traduir-lo en un gravat és amb aquesta tècnica o amb aquesta altra. (3)

Així doncs, el tema solien escollir-lo ells, amb tota llibertat. Però JAUME PLA es reservava el dret de triar aquells artistes que li mereixien més crèdit: la meua teoria era que amb una cosa amb la qual no hi guanyava calers, al menys m'hi havia de divertir, al menys això. (4)

Cap argument pot rebatre aquesta teoria, ell era qui ho dirigia i podia escollir lliurement aquell artista i no pas aquell altre, aquell escriptor i no pas el de més enllà. Com a molt, es pot estar en desacord en l'elecció, però hem de reconèixer que com a director tenia tot el dret a fer-ho al seu gust i segons les seves idees.

El fet de gravar sense haver d'estar sotmès al text deixava més lliures els artistes que es podien expressar sense condicionaments de cap mena.

JAUME PLA feia anar els artistes a casa seva i allà els ensenyava com utilitzar els estris per a gravar. Quan es tractava d'un aiguafort o d'una aiguatinta, aleshores ell mateix se'n cuidava de fer les diferents cremades a l'àcid. Cal tenir en compte que molts d'ells era el primer cop que tenien davant seu una planxa polida.

A mesura que s'anaven tirant les proves d'estat, l'artista anava comprnent el funcionament de la tècnica i cada cop ho feia amb més llibertat. De bon principi no se'ls podia demanar que fessin un dibuix per a gravar si no sabien com i què calia fer. Hauria estat un desastre. En canvi, demanant-los un dibuix era més personal i el resultat més divers.

JAUME PLA assegura que ell no feia cap entalla ni posava les seves mans sobre el gravat. Tan sols feia les cremades de mordent i l'estampació:

Les meves mans pecadores aquí no hi tocaven per res, eh! Vall dir que això ho feien ells. Jo, naturalment, si els havia de fer una cremada, ho feia perquè ells no en tenien ni idea. Ara, el que jo no he fet mai de una ratlla sobre una planxa. (S)

Sabem però, i així ho fem constar en el seu moment en l'anàlisi de les estampes al Volum III, que en algun cas, molt excepcionalment, la seva mà va solucionar algun problema. Però aquests foren uns casos molt aïllats i davant l'elevat tant per cent d'artistes que hi participaren, podem considerar vàlida aquesta afirmació que JAUME PLA ens feia en la seva primera entrevista.

Un cop fet el gravat, calia buscar un escriptor que l'"il·lustrés". Era la subordinació de la lletra a la imatge després de dies, mesos i anys de tota una tradició on la imatge havia il·lustrat la paraula escrita.

JAUME PLA els deixava una prova i ells l'havien de glossar amb les seves paraules segons la seva interpretació. És en aquest sentit de canviar a priori els papers que JAUME PLA parla de la revenja dels il·lustradors.

Aquesta preferència clara i notòria de la qual no se n'amaga gens es fa palesa també en les portades de

les colleccions on el nom del gravador, a més a més d'anar primer, està tipografiat amb un cos més gran que el de l'escriptor, de manera que a primer cop de vista el seu nom és el que ens ve a la ment i queda més enregistrat. Els gravats estan estampats a la contracoberta posterior del plec, sense text al darrera, i s'enfronten a la glossa literària. Quan obres el plec, allò que primer veus és el gravat.

També a l'hora de remunerar les col·laboracions els artistes plàstics rebien el doble que els escriptors. Però malgrat aquesta deferència, la majoria dels literats asseguren haver passat per una experiència nova molt positiva. Tenir una estampa al seu davant i haver de parlar d'ella, els ha suposat un incentiu més per a escriure. Tant és així que enguany, a més de trenta anys de la seva aparició, pot ser considerada com una veritable antologia de la literatura catalana i castellana dels anys 50, i podem afirmar que, mercès a la inesgotable energia i voluntat de JAUME PLA, va néixer a Catalunya un moviment de gravat capdavanter en l'intent de popularitzar aquest art.

LA ROSA VERA desvetllà l'interès dels propis artistes plàstics que no havien gravat mai i dels escriptors que no s'havien imposat mai aquest repte.

L'altra fita important d'aquestes colleccions fou la de crear un cercle de col·leccionistes de gravat. Això era difícil perquè, a diferència de la pintura, l'estampa no és espectacular i la seva bellesa és delicada i discreta. Però si bé en un principi fou difícil cercar aquests subscriptors i trobar un públic afeccionat a aquest art, finalment les colleccions s'anaren configurant i refermant. L'exposició que es va fer al Reial Cercle Artístic de Barcelona l'any 1950 amb els 24 pri-

mers números de la C.G.C. significava una victòria dels seus promotors en demostrar la continuïtat de l'afer i la seva voluntat de no defallir.

Els anys 40-50, en plena postguerra, escriure en català era gairebé un delictes. Fer unes publicacions catalanes i en català no era gens ben vist per la censura. Per evitar problemes, van decidir demanar els permisos pertinents i se'ls contestà dient que només el text podia anar en català. La resta, els títols, la tècnica, els noms, les portades, etc., en castellà. Però això passava quan ja havien sortit alguns plecs al carrer.

VÍCTOR M^o D'IMBERT, que sabia molt bé què tocava i tenia mà esquerra, va decidir seguir endavant sense por. Les col·leccions sortiren en la clandestinitat i de tant en tant el poeta SEBASTIÀ SÀNCHEZ JUAN, que treballava en el departament de censura del règim franquista i que també col·laborà a Les Edicions, els solucionava la papeleta amb uns quants segells condecoratius per tirar endavant en cas de problemes.

Afortunadament, com que la censura no entenia gaire el català, tots els textos varen ser acceptats. Tan sols el títol d'un dels gravats de FRANCESC D'A. GALÍ, Luxúria i castedat, fou motiu d'escàndol. Però finalment va ser autoritzat i a la portada del plec així hi consta.

Una de les característiques de LA ROSA VERA és la quantitat d'artistes que hi van participar i la quantitat de proves que van sortir al mercat. LA ROSA VERA va significar un allau d'estampes importantíssim. Amb les col·leccions, JAUME PLA intentava enfrontar-se d'una vegada per totes a l'absurd tòpic que diu que al nostre país no interessa el gravat: *Quan jo vaig començar la publicació d'aquests gravats (...) no vaig intentar de trobar*

l'explicació del tòpic sinó de lluitar-hi; vaig intentar desfer el cercle viciós: falta de gravadors per absència de col·leccionistes.

(6)

Certament va aconseguir de posar al mercat i a l'abast de tothom un notable nombre de gravats d'artistes reconeguts. Més de deu mil estampes d'autors com JOSEP AMAT, RAFAEL BENET, ROSER BRU, JOSEP GRANYER, EMILI GRAU SALA, HUMBERT, MOMPOU, E.C.RICART, FRANCESC SERRA, JOAQUIM SUNYER o PAU ROIG, per citar-ne només uns quants.

També el regitzell d'escriptors que hi desfilaren són una mostra única de la literatura de mitjans de segle. Noms com VICENTE ALEIXANDRE, CELA, DELIBES, GERARDO DIEGO, SALVADOR ESPRIU, J.V.FOIX, MARIÀ MANENT, JOAN OLIVER, PEDROLO, BALTASAR PORCEL, JOSEP M^o DE SAGARRA, NERUDA o JOAN VINYOLI, alguns d'ells premis Nobel de literatura, farceixen la llarga i variada llista de literats que col·laboraren amb LA ROSA VERA glossant un gravat.

Però si bé la resposta per part dels artistes plàstics i escriptors fou positiva i plena d'interès, LA ROSA VERA no va aconseguir crear una massa d'afezionats proporcionada. Al cap d'un any d'aparèixer les col·leccions, hi havia tretze subscriptors per als cinquanta exemplars que es tiraven de cada prova. Va ser el triomf de la tossuderia i l'empeny per part de JAUME PLA i de VÍCTOR M^o D'IMBERT que no van defallir en cap moment per més que el negoci, monetàriament parlant, anava de capa caiguda.

Afortunadament, i com hem esmentat abans, les col·leccions anaren scrtint regularment i LA ROSA VERA esdevenia cada cop més i més coneguda.

És cert que en un principi els grans noms del col·leccionisme català no figuraven en la llista de subs-

criptors. Era gent modesta però interessada pel gravat qui adquiria les obres mercès al seu preu tan assequible.

Més endavant, a mesura que les col·leccions s'afermaven i s'escampaven arreu, els subscriptors augmentaren i tots els exemplars es van exhaurir. D'aquesta manera cloïa la cadena necessària perquè el projecte pogués arribar a bon terme.

La figura de JAUME PLA com a director de Les Edicions, -aportant la seva experiència en el món de la bibliofília i l'obra ben feta, tenint cura de cada detall en la impressió tipogràfica, en el procés tècnic del gravat i en la seva estampació-, el suport i el prestigi de l'editor, VÍCTOR M^e D'IMBERT, l'entusiasme dels artistes plàstics i dels escriptors i finalment l'adquisició de les obres per part d'un públic que apreciava aquell esforç, aconseguiren que LA ROSA VERA fos i sigui considerada actualment com una editorial capdavantera en l'àmbit de l'estampa en la postguerra, fomentant la seva divulgació i revaloritzant el gravat com a entitat pròpia dins el conjunt de les Arts Plàstiques.

. . . .

2

1949: PRIMERA COLECCIÓ

LA ROSA VERA era conscient que promoure una col·lecció de gravats i entusiasmar un públic perquè l'adquirís era una tasca àrdua i difícil.

El mercat de l'estampa era un mercat de baix poder adquisitiu en comparació amb el dibuix o la pintura que es venia sense problemes. La gent, desconixedora en la gran majoria de la significació d'un gravat original, era reticent a afeccionar-se per aquest art.

Tret d'uns quants noms claus en el nostre àmbit català -gravadors com XAVIER NOGUÉS, PAU ROIG, E.C. RICART, OLLÉ PINELL o JOSEP OBIOLS entre altres-, ens adonem del poc arrelament que aquest art tenia com a escola a Catalunya quan LA ROSA VERA decidí prendre-hi part.

Altrament, molts d'aquests gravats anaven destinats al llibre i la majoria eren realitzats sobre fusta. Ja era hora de trencar aquests lligams i aportar un nou valor a l'estampa. I especialment a l'estampa provinent d'una planxa de metall. A les col·leccions de LA ROSA VERA el gravat calcogràfic seria el gravat per excel·lència.

JAUME PLA també era conscient que mercès a les edicions de bibliòfil que en els darrers anys havien aparegut -pensem en les edicions de La Cometa (1930), Edicions Horta (1934), Armíño (1939) o d'Hora Luen (1942), totes elles de gran qualitat-, l'estímul per al gravat havia tingut una reacció positiva. Però, salvant aquestes excepcions, molts dels llibres dits de bibliòfil havien mostrat unes edicions mediocres i sense interès. Calia doncs esborrar aquesta mala imatge i promoure la manifestació més autòctona del gravat: l'estampa lliure i creativa, sense cap mena de condicionaments.

Era evident que sense el suport de VÍCTOR M^o D'IMBERT, aquesta primera col·lecció i, en conseqüència totes les altres, no hauria arribat a sortir. No n'hi havia prou amb la voluntat de JAUME PLA i l'interès dels artistes plàstics i dels escriptors en participar-hi. Feia falta uns afeccionats i uns compradors que subscribissin les col·leccions. I això s'aconseguí mercès a la tasca de VÍCTOR M^o D'IMBERT en la recerca d'aquests subscriptors, en el seu recolzament i en la seva aportació econòmica.

Si com ja hem dit el gravat no és un art espectacular, per la seva condició de vulnerabilitat en el suport per ser un art fet per a ser mirat de prop, amb delicadesa, recollits a casa tot acariciant-lo; si ho comparem amb altres manifestacions artístiques més impactants, feia falta un gran atractiu per motivar el seu interès.

JAUME PLA tenia clar que com a llançament dels primers fascicles calia recórrer a artistes de renom per cridar l'atenció i despertar l'expectació adormida.

El primer plec de la C.G.C. que va aparèixer contenia un gravat de JOAQUIM SUNYER (una maternitat feta a l'aiguafort i a la punta seca) amb una quarteta de JOSEP M^o DE SAGARRA que el glossava. Això succeïa el 1949.

L'esperit de les col·leccions de LA ROSA VERA era el de donar al gravador i a l'estampa el màxim de protagonisme. Com a complement i sempre a remolc de l'artista plàstic s'inclou un comentari sobre el gravat. No es tracta, però, d'un comentari elaborat per un crític d'art, sinó per un escriptor al qual se li presentava el repte d'haver d'expressar amb paraules allò que la imatge li suggeria: *Els comentaris a aquestes estampes són fets "a posteriori"; és el gravador qui comanda, qui tria el tema i l'explica al seu gust. El literat té un peu forçat i és solament el seu*

"sprit" qui el pot fer quedar brillant. (7)

FRANCESC DOMINGO, JOSEP GRANYER, EMILI BOSCH ROGER i PAU ROIG foren la continuació d'aquesta entrada impactant amb textos d'A. ORIOL I ANGUERA, PERE QUART, JOAN ALAVEDRA i JOSEP PLA respectivament.

Tots els temes, si bé eren fets amb plena llibertat i sense cap condició, tenien molt a veure amb el món de l'artista que els féu.

La maternitat és un tema prou comú en JOAQUIM SUNYER i precisament l'argument d'aquest gravat li donà peu a un dibuix aquarellat que faria l'any 1952 sota el títol de Dona amb nen (8).

El gravat de FRANCESC DOMINGO fet a l'aiguafort i a la ruleta és sens cap mena de dubtes molt millor que les aigüatintes del llibre Àfrica negra de la mateixa època. Tot i algunes formes que no s'acaben de comprendre, els Espectadors (nº2), com es titula l'estampa, són espontanis, de factura transparent i gràfica, molt lluny de l'encarcament de les imatges d'Àfrica negra.

JOSEP GRANYER havia il·lustrat El llibre de les bèsties de RAMON LLULL el 1947 i el tema d'aquest tercer gravat de la C.G.C. és un reflex d'aquell. El seu títol, De les bèsties (nº3), el tractament de les entalles i les positures dels animals ho palesen plenament.

En aquest gravat s'encetaria el duet GRANYER-PERE QUART que tantes bones obres han proporcionat a LA ROSA VERA.

EMILI BOSCH ROGER no podia deixar de plasmar sobre el metall un dels centenars de racons de la seva Barcelona nadiua que tantes i tantes vegades havia pintat: La Rambla (nº4).

Com els altres tres gravadors, aquesta no seria pas la darrera vegada que BOSCH ROGER incidiria una planxa

de metall per a les colleccions de LA ROSA VERA, però sí que fou la primera.

PAU ROIG, un dels grans desconeguts en l'art del gravat, tenia una sensibilitat especial en arrencar el vernís de la planxa de coure amb la seva punta. Les entalles són d'una factura irregular però molt rica de grafismes. Els traços solen ser curts però mai iguals. Tot està previst i res deixat a l'atzar.

JAUME PLA va comprar dues planxes a PAU ROIG per incloure-les a LA ROSA VERA perquè per aquella època l'artista tenia un desprendiment de retina i li era impossible fer un nou gravat. JAUME PLA no volia que a les colleccions de LA ROSA VERA hi manqués l'obra d'aquest gran gravador, per molts oblidat, i va optar per estampar-hi dues planxes ja fetes.

El comentari de Le chemin d'Hautot (nº5) a cura d'un escriptor com JOSEP PLA li mereix encara més elogis i proporciona al conjunt un gran valor i categoria.

Quaranta-un gravadors i quaranta-sis escriptors s'apleguen en aquesta C.G.C. que consta de 48 gravats amb sengles textos que els glossen. La col·lecció està distribuïda en dos volums de 24 números cadascun i apareixeren entre el 1949 i el 1952.

La majoria dels artistes era la primera vegada que s'enfrontaven a una planxa de metall i JAUME PLA els ensinistrava en la manera de fer-ho.

En la C.G.C. el tema era totalment lliure i cada artista es podia expressar a la seva manera, sense estar pendent de res.

Davant el dibuix, JAUME PLA els aconsellava en la tècnica a emprar i els ensenyava com fer-ho. Un cop finalitzat el gravat i el tiratge, els artistes anaven al

despatx de VÍCTOR M^o D'IMBERT -que era el lloc més avinent per la seva situació al centre de Barcelona, i allà signaven llurs obres.

A més a més de l'edició de 50 exemplars amb què s'inicià la col·lecció, se'n feren vuit de col·laborador dels quals l'Exemplar A se'l quedava JAUME PLA, el B, VÍCTOR M^o D'IMBERT, el C, el gravador i el D, l'escriptor.

La numeració de les estampes moltes vegades les anotava el mateix JAUME PLA perquè els artistes no coneixien prou el sistema de fer-ho i així s'evitaven els errors.

En l'anàlisi de les col·leccions, al Volum III, ja es fa esment d'aquest fet i allà recomanem recórrer per tal de veure l'estudi detingut i minucios de cada estampa i de cada text, tot i que aquest darrer sempre és més escuet donades les característiques i l'especificitat de la tesi.

Després dels dotze primers números, JAUME PLA va escriure el pròleg del primer volum -encapçalat amb una vinyeta gravada per ell mateix-, on es fa un mena de justificació d'allò que es pretén amb aquella col·lecció de gravats.

JAUME PLA reclama el valor de l'estampa per sí mateixa i afirma que el gravat és un art tan vàlid com ho pot ser una pintura o una escultura, si bé amb unes particularitats que li són pròpies i el diferencien dels altres.

Un gran esforç va costar trobar subscriptors pels cinquanta exemplars de què constava la col·lecció, però l'entusiasme no va defallir en cap moment.

Tant JAUME PLA com VÍCTOR M^a D'IMBERT estaven convençuts que no desanimar-se i seguir endavant treient vint-i-quatre números era imprescindible per obtenir la reconeixença a l'esforç esmerçat. El mateix pròleg ho constata quan JAUME PLA diu:

Podem assegurar que malgrat tot la COLLECCIÓ DE GRAVATS CONTEMPORANIS no serà una publicació més d'aquelles que, començades amb molt d'entusiasme, naufraguen als primers números. Si més no, en sortiran vint-i-quatre. (2)

Aquesta predicció no tan sols es va acomplir sinó que en sortí un segon volum amb vint-i-quatre plects més.

Nous artistes plàstics i nous escriptors participaren i col·laboraren en la comesa. Només set noms es repetien del primer volum: JOSEP AMAT, AGNÈS VAN DEN BRANDELER, JOSEP GRANYER, JOSEP OBIOLS, JAUME PLA, E.C. RICART i PAU ROIG.

Els escriptors, llevat de MARIÀ MANENT i JOSEP PLA, tots s'estrenaven com a "il·lustradors d'imatges".

En aquest segon volum s'hi va incloure una planxa d'un altre gran gravador que ja no era amb nosaltres a l'hora de fer Les Edicions. XAVIER NOGUÉS, a qui JAUME PLA té una admiració especial, no podia faltar en aquesta Col·lecció. Malgrat que era mort, JAUME PLA va estampar el gravat del frontispici del llibre El sombrero de tres picos, editat per Gustau Gili a Edicions La Cometa el 1934, i el va fer comentar per SALVADOR ESPRIU. El plec, amb el gravat Il·lustració (n^o27), és d'allò més interessant tot i la manca de la signatura de XAVIER NOGUÉS.

Amb el primer lliurament de la col·lecció es regalava als subscriptors l'estoig on col·locar els successius números. Evidentment, cada col·leccionista podia després

montar-se-la al seu gust.

Els artistes plàstics i els escriptors ja de bon principi demostraren el seu entusiasme en prendre part en l'aventura que se'ls ofería. Però la tasca més difícil era la de cercar els subscriptors capaços d'apreciar i comprendre el valor d'aquella obra. Si bé en un principi només eren tretze els col·leccionistes que regularment adquirien els gravats, en acabar el primer volum ja ni havia quaranta (10).

JOAN AINAUD DE LASARTE, director dels Museus d'Art de Barcelona i bon coneixedor de l'art del gravat, va ser ben aviat un dels recolzadors de LA ROSA VERA. El M.A.M. es va subscriure a l'EXEMPLAR ÚNIC i ara posseeix aquest exemplar de totes les col·leccions catalanes llevat de DOTZE TEMES DE CIRC (11).

El pròleg al segon volum de la C.G.C. es deu a la seva ploma i en ell es palesa el coneixement que té de la tradició gravadora a Catalunya i fora de Catalunya. El seu text, encapçalat per un aiguafort de PERE PASQUAL MOLES sobre un dibuix de FRANCESC TRAMULLAS, és d'una importància rellevant tant pel seu contingut com pel suport i la categoria que confereix a la col·lecció.

Juntament amb els diferents plecs que contenien els gravats i els textos literaris es va lliurar també un vocabulari tècnic elaborat per JAUME PLA per tal d'aclarir certs termes un xic específics pels profans i que facilitava la comprensió de les diferents estampes. Aquest vocabulari va sortir amb el pròleg al primer volum.

Un altre dels detalls de l'editorial era la de regalar un gravat en motiu de les festes nadalenques. Això es començà a fer en el segon volum de la C.G.C. on hi

ha una nadala corresponent al 1951, gravada per JAUME PLA, i una d'ÀNGEL FERRANT del 1952 amb unes paraules d'EUGENI D'ORS. De fet aquest gravat havia de formar part de la collecció, però EUGENI D'ORS, l'escriptor que l'havia de comentar, va escriure un text en castellà i el director es va negar a publicar-lo. Però JAUME PLA no volia deixar perdre aquella oportunitat de lliurar una estampa d'ÀNGEL FERRANT amb un text d'EUGENI D'ORS i aleshores el va regalar com a Nadala. Més endavant EUGENI D'ORS glossaria el gravat 48 d'E.C.RICART, darrer de la collecció, i ÀNGEL FERRANT en faria un altre per la sèrie LOS ARTISTAS GRABADORES.

D'aquesta manera se solucionava la papereta de no excloure ambdós artistes, però alhora se salvaguardava la catalanitat de les colleccions: les felicitacions de Nadal no eren una part integrant del conjunt sinó una atenció per part de l'editorial. La majoria de les nadales són obra de JAUME PLA perquè ell no les cobrava i així els comptes sortien millor.

A la C.G.C., com a la majoria de les colleccions de LA ROSA VERA, predominen els aiguaforts i les puntes seques si bé hi ha algunes aiguatintes. Allò que realment escasseja són els burins. I és que ensenyar a fer una punta seca o un aiguafort és, dintre dels seus secrets, relativament fàcil. Manipular i dominar el burí ja és tota una altra qüestió.

JAUME PLA no va voler ensenyar a gravar al burí perquè a ningú li interessava, calia esmerçar massa hores en l'ensinistrament, i fer anar aquella eina per on la ment desitja és un afer massa difícil per un gravador iniciat.

Però en canvi hi ha tres artistes que l'empren en

aquesta col·lecció. Un d'ells és el propi JAUME PLA (nº5 i nº45), gran coneixedor i virtuós del burí. L'altre és ENRIC C. RICART (nº13 i nº48), que si bé l'ús d'aquesta eina en el metall era nou per a ell, damunt la fusta hi treballava com si res. La darrera és l'artista CÉCILE REIMS (nº31), una gravadora que dissortadament va morir en plena joventut i la seva pèrdua ens ha deixat sense la possibilitat de gaudir d'uns gravats al burí d'una qualitat i una delicadesa excepcionals en aquest àmbit.

Després dels 48 números de la C.G.C., JAUME PLA i VÍCTOR M. D'IMBERT varen creure convenient encetar una nova col·lecció i cloure aquesta per evitar el tedi i l'avorriment dels col·leccionistes.

Davant l'èxit dels dos volums i l'increment a la fi del nombre de subscriptors, les expectatives eren prometedores i varen posar mans a l'obra amb una nova sèrie de gravats que sota el nom genèric de ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA recollia cins col·leccions de temes monogràfics unitaris i compactes que comentarem en el següent apartat d'aquest capítol.

. . . .

3

AL VOLTANT DEL NÚMERO DCTZE:
ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA

JAUDE PLA pretenia que a les col·leccions de **LA ROSA VERA** hi aparegués el màxim d'artistes possibles. Però reconeixia que no a tots se'ls donava bé el gravat. Un bon pintor o un bon escultor no necessàriament té la mateixa habilitat per al gravat.

La dificultat en trobar nous gravadors era òbvia i per això en els quaranta-vuit números de què constava la C.G.C. hi ha alguns artistes que es repeteixen. A més a més, quaranta-vuit números era tot un èxit per a una empresa com aquella on s'hi havia esmerçat tantes hores.

Quatre anys mantenint l'interès dels col·leccionistes era molt de temps i la idea d'encetar una nova sèrie es feia necessària i imprescindible si es volia tirar endavant.

La sèrie duria per nom **ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA** i constaria de diverses col·leccions on el tema seria monogràfic.

La diferència amb la C.G.C. rauria en la unitat temàtica i en l'augment del tiratge. De 50 exemplars passava a 75, mantenint-se els 8 de col·laborador i l'Exemplar Únic subscrit pel M.A.M. La major quantitat de subscriptors possibilitava l'augment del tiratge amb l'oportunitat de mantenir el mateix preu d'adquisició.

L'estructura i la compaginació dels plecs, amb el gravat original i el text que el comenta, seguia essent la mateixa i cada col·lecció portava el seu pròleg, la seva taula i la justificació del tiratge com fins aleshores.

En la nova sèrie s'intentava fer gravar els artistes que havien destacat més i havien demostrat una millor

desenvoltura en l'art del gravat. Cada col·lecció reuniria dotze gravadors i dotze escriptors que, agrupats en dotze plecs, suposaria un lliurament mensual i una durada, en teoria, d'un any.

Quan es va cloure la C.G.C. es va enviar un prospecte de propaganda, amb una vinyeta al burí de JAUME PLA, on s'esmentava els possibles temes d'aquestes col·leccions i que, com es podrà veure, se sotmeteren a certs canvis. Com és normal i comprensible, en un període de sis anys -temps que va transcórrer des de la primera col·lecció a la darrera-, s'entén que les propostes i les idees puguin variar.

En lloc del tema lliure que caracteritzava la Col·lecció anem a fer uns volums amb temes monogràfics. Començarem amb DOTZE NUS, realitzats per dotze artistes diferents. Seguiran, no sabem encara amb quin ordre, "Dotze paisatges de Barcelona", "Dotze visions de font", "Dotze infants", "Dotze temes de circ i bèsties", "Dotze maternitats", "Dotze temes religiosos", "Dotze paisatges amb arbres", etc. (12)

Sota el títol ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA s'amagava la idea que aquells que hi participaven eren els autèntics, els millors. Els de la C.G.C. havien estat com una prova. Era, i el títol ho diu, una col·lecció de gravats, però amb la nova sèrie es feia més èmfasi en els gravadors en sí. La preposició "de" (ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA) és molt significativa. Dóna a entendre que aquells i no uns altres són els que pertanyen a Les Edicions. Són els que es mereixen ser més reconeguts que altres. És com si de la primera col·lecció se n'hagués fet una tria, una valoració i ara restessin els millors. Els més identificats amb aquell art havien passat la prova i podien seguir gravant per a LA ROSA VERA. Havien

obtingut, per dir-ho gràficament, el seu carnet personal de gravadors de LA ROSA VERA.

DOTZE NUS (1954) (Pg.357, Ap.II)

De totes les propostes inicials, només cinc foren les col·leccions que sota el lema del número dotze edità LA ROSA VERA.

La primera d'elles, DOTZE NUS, aparegué el 1954 i anava encapçalada amb un pròleg de J.V.FOIX i una vinyeta al burí de JAUME PLA on hi havia un nu de noia recolzada com a símbol del tema de la col·lecció.

Els artistes que ja havien participat en la C.G.C. eren JOAQUIM SUNYER, JOSEP MOMPOU, FRANCESC SERRA, E.C. RICART, MANUEL HUMBERT, MALLOL SUAZO i JAUME PLA.

Tret del nu fet per MANUEL HUMBERT, els gravats dels artistes repetidors tenen una alta qualitat i mostren una compenetració interessant amb el medi. Tots ells tenen un segell inconfusible del seu autor.

El vernís tou de FRANCESC SERRA (nº3) és molt a prop de la seva pintura i sembla que l'artista s'ha identificat més amb aquesta tècnica que amb l'aiguafort de la primera col·lecció (nº8 C.G.C.)

Les puntes seques de SUNYER i de MOMPOU, tot i ser la mateixa tècnica, responen a expressions molt diferents. La de SUNYER (nº1) és d'una factura superficial i poc insistida, propera als aiguaforts a què estava acostumat. La de MOMPOU (nº2) -en canvi- és densa i de traços curts i trencats. Amb fortes rebaves on les entalles que es creuen proporcionen al conjunt un aire vellutat molt tàctil.

L'aiguafort de MALLOL SUAZO (nº11) és d'una gran be-

llesa. Les diferents cremades d'àcid i el contrast del treball del cap, on els traços són intensos en contraposició a la suavitat de la resta del cos, li confereixen una delicadesa molt especial.

JAUME PLA i E.C.RICART feren dos burins molt peculiars. Quant a manera de gravar, el de RICART (nº12) és molt proper als seus boixos. El de JAUME PLA (nº9) està incidit més en funció de les possibilitats del metall.

Menys afortunat és el nu de MANUEL HUMBERT (nº6), una aiguatinta a la goma massa gratuïta. Ell estava més avesat als aiguaforts i ara la tècnica emprada li era més difícil. L'aiguatinta amb pinzell, no per reserves, demana un traç fresc, àgil i decidit, amb un bon domini del dibuix. I això no es dona en aquest gravat. L'entalla té una sola cremada a l'àcid i el conjunt resulta pobre i talment inacabat, com si es tractés d'un assaig de la tècnica.

Dels cinc artistes nous, alguns varen gravar uns nus interessants i altres, mediocres.

RAMON CALSINA (nº5) féu un aiguafort a l'estil dels seus dibuixos i litografies, però que en el metall va resultar com una trama de filferros. Ell mateix ens va confessar que ara no el tornaria pas a fer així.

RAMON ISERN (nº7) va gravar un torç que sembla talment una de les seves escultures. Volem dir que més que un gravat sembla una escultura. La punta seca no era prou adient per aquells grafismes de factura massa superficial. Potser un vernís tou o una aiguatinta l'haurien salvat millor.

LLUÍS Me SAUMELLS (nº10), un altre escultor, tampoc va quedar gaire brillant en el seu gravat, però tenint en compte que el va fer sol i amb ell va guanyar el Premi Rosa Vera d'aquell any, és un bon reconeixement incloure'l a Les Edicions.

EMILI GRAU SALA (nº8) va fer un aiguafort amb punta seca molt autòcton. En ell quedava reflectit el seu aire de gravador i quatre anys més tard **JAUME PLA** li encomanaria tretze gravats a la punta seca per la primera de les monografies d'autors de **LA ROSA VERA**. **GRAU SALA** era un artista reconegut i com a il·lustrador de llibres el seu tarannà s'emmarcava molt en aquest estil.

Per acabar, parlarem del gravat de **JOSEP TOGORES (nº4)**. Sens dubte és un burí d'una nitidesa i una seguretat envejables. Evidentment un gravador que fa el seu primer gravat mai no faria anar el burí d'aquella manera. El nostre dubte es va aclarir quan vàrem veure que la primera prova d'estat era una punta seca molt justa i que **JAUME PLA** va reconstruir en una altra planxa amb la seva habilitat.

Aquesta fou una de les poques vegades que les seves "mans pecadores" prenen part en la col·lecció i que van salvar la papereta del quart plec de la sèrie.

DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA (1955)

(Pg.425, Ap.II)

El segon tema monogràfic de **ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA** portava per títol **DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA** i aparegué el 1955.

El pròleg fou degut a la mà de **FERRAN SOLDEVILA** amb un poema meravellós que canta i lloa amb bells mots les coses bones i les no tan bones de la ciutat comtal.

La vinyeta que l'encapçala fou feta per **E.C.RICART**, al burí, i en ella es compendien els símbols de la vila mediterrània: el vaixell, propi d'un indret marítim; l'atzavara, planta de clima càlid; la mare que acarona

i amamanta els seus fills i la coloma de la pau que agermana els pobles sota el símbol de l'escut de la ciutat.

Els dotze artistes que han incidit un metall per a plasmar un racó de Barcelona han estat tots vinculats estretament a la ciutat, ja sigui per ser-ne fills o per haver-hi viscut gran part de la seva vida.

Els indrets captats solen ser punts neuràlgics de la vila. Llocs com la Plaça de Catalunya, la Plaça Reial, Les Rambles, El Paral·lel, la Plaça de la Universitat, el Parc de la Ciutadella o el Port, en són exemples clars i molt significatius.

Més de trenta anys han passat des que els artistes van gravar aquells paratges fins avui que escrivim aquestes ratlles. Ens va semblar interessant veure com el pas dels anys havia transformat Barcelona i què quedava d'aquells vells records. Amb l'ajut de la càmera fotogràfica, vàrem intentar captar el lloc precís de l'estampa i comparar-lo amb l'actual.

Al Volum III es pot apreciar visualment el resultat obtingut. Hi ha llocs que ens va ser difícil prendre el mateix punt de vista; d'altres, el pas del temps els havia transformat totalment, però en alguns la similitud és extraordinària.

Ja sabem que l'angle de mira d'una càmera és molt diferent al de l'ull humà i més encara de la interpretació que després en dona l'artista. Amb tot, hi ha estampes realment pròximes a les característiques actuals.

JOSEP Me PRIM (n^o11), XAVIER VALLS (n^o4) i JOAN BARBARÀ (n^o10) són els tres artistes nous de la sèrie, la resta ja s'havien estrenat en alguna ocasió a LA ROSA VERA.

Potser el més fluix de tots els gravats sigui el de

BOSCH ROGER (nº8, Paralel). El tema del Paralel que tantes vegades havia pintat era el motiu del seu aiguafort. La cremada tan uniforme, les entalles monòtones i sense cap aportació a aquesta tècnica calcogràfica, el converteix en un gravat rígid i de poc interès. Sembla talment un apunt més que una obra definitiva. Aquesta estampa i la que féu per a la C.G.C. demostra que el gravat, o si més no l'aiguafort, no és pas la tècnica més adient per BOSCH ROGER.

Si haguéssim de triar un paisatge dels dotze, ens quedaríem sens dubte amb el de JOAN BARBARÀ.

JOAN BARBARÀ va aprendre a gravar amb EDOUARD CHIMOT, però així com altres que també havien tingut el mateix mestre van fracassar o són oblidats de la llista de gravadors, BARBARÀ n'és una excepció i la seva mestria com aiguafortista li és reconeguda i merecuda.

La Plaça Letamendi és sens dubte un gravat excepcional de la collecció i és realment una llàstima que aquest gran artista no hagi estat invitat a col·laborar-hi en altres ocasions.

Les puntes seques de MOMPOU (nº1), SUNYER (nº3) (que no va tenir en compte la inversió del dibuix a la planxa), la d'AGNÈS VAN DEN BRANDELER (nº5) o la de JAUME PLA (nº9) són també d'una gran bellesa i molt representatives de cada artista.

En l'anàlisi de les estampes d'aquesta collecció a l'EXEMPLAR ÚNIC del M.A.M. no hi vàrem trobar cap felicitació de Nadal. Més endavant, ERASME D'IMBERT ens en va regalar una del 1955 que ben segur pertany a aquesta sèrie ja que els gravats aparegueren al llarg d'aquest any (13).

ELS MESOS DE L'ANY (1956) (Pg.497, Ap II)

Sota el nom de **ELS MESOS DE L'ANY** apareixia el 1956 la tercera col·lecció monogràfica del número dotze.

JOAN VINYOLI fa un recorregut escrit Pel camí dels mesos i ens introdueix el tema que recollirà els dotze números de la sèrie.

MIQUEL IBARZ (nº3), **JOAN SERRA** (nº10), **MARTÍ VIVES** (nº11) i **MARIA J.COLOM** (nº12) són enguany els quatre artistes plàstics que s'incorporen a Les Edicions de La Rosa Vera.

La col·lecció dels mesos recull dotze gravats que simbolitzen amb la imatge cadascun dels dotze mesos de l'any: els Reis d'Orient, el carnaval, el vent, l'espera, les flors, les revetlles, la platja, el mar, la verema, la caça, l'arribada de l'hivern i el Nadal serien la síntesi de les dotze estampes que configuren la col·lecció.

Novament trobem estampes més encertades que altres. Hi ha gravats molt elaborats tècnicament. Aquest és el cas del de **FRANCESC SERRA** (nº 4), un vernís tou de gran subtileza fruit de moltes hores de meditació i de treball. La gran quantitat de proves d'estat que es troben a l'Exemplar Únic (onze en total) palesa aquesta afirmació.

Els gravats de **JOSEP GRANYER** (nº1) o de **FRANCESC D'A. GALÍ** (nº2) són també una mostra d'una major identificació amb la tècnica i amb les possibilitats que pot oferir l'art de gravar.

JOSEP NOMPOU (nº9), fidel a les seves puntes seques, deixa el seu segell en el mes de Setembre i els artistes nous aporten aquest cop obres de gran vàlua.

MARTÍ VIVES realitzà un aiguafort -Novembre- amb

gran riquesa d'entalles, de factura variada però molt gràfica. La densitat del primer terme i la subtileza del fons donen a l'estampa una atmosfera molt particular (14)

MARIA J. COLON gravà una aiguatinta més propera a quelcom pictòric que no pas a la línia gràfica. La composició és molt estructurada i omple tota la planxa sense deixar un espai buit. Tan sols els blancs de la llum aporten un corrent d'aire al conjunt. El seu gravat correspon al mes de Desembre.

RAFAEL BENET (nº7) va fer una de les seves puntes seques tan característiques. Lluny de la força i l'agressivitat de MOMPOU, la mà trèmula de BENET incideix sobre el metall amb entalles de factura superficial i feble.

JOSEP AMAT (nº6) pren de nou el tema de casa seva, com féu en els DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA, i grava un aigüafort transparent però dels millors que va fer per a LA ROSA VERA (Juny).

El conjunt de la col·lecció té la unitat temàtica dels mesos, però alhora és rica i variada perquè cada artista va poder plasmar sobre el metall allò que més li agradava del mes i allò que li era més suggeridor.

Hi ha uns mesos molt més representatius que altres i que s'identifiquen al moment, sense necessitat de llegir el títol: el mes de Gener (els Reis d'Orient), el Febrer (el carnaval), el Setembre (la verema) i el Desembre (Nadal), en són una mostra.

El conjunt, però, és variat i constitueix una col·lecció atractiva i interessant de tenir. Llançar una sèrie de dotze estampes, mensualment, amb el tema dels mesos de l'any, fou un gran encert per LA ROSA VERA.

DOTZE NATURES MORTES (1957) (Pg.575, Ap.II)

La penúltima de les col·leccions d'aquesta sèrie la formaren dotze naturas mortes i un pròleg de CARLES RIBA titulat Esbós d'una carta a un pintor amb una caplletra xilogràfica de JAUME PLA que l'enceta.

Dins el tema de les naturas mortes cada artista podia expressar-se lliurement i segons el seu propi estil. Però dins l'academicisme d'una natura morta calen destacar les composicions menys convencionals de JOSEP GUINOVART, de JOSEP Me GARCIA LLORT, de XAVIER VALLS i de JOSEP Me MIRÓ.

Les quatre estampes esmentades són molt diferents tot i que tres d'elles estan gravades a l'aiguafort.

XAVIER VALLS (n^o11) empra unes entalles curtes però de gran riquesa i varietat. Les diferents cremades de mordent ofereixen una factura transparent creada amb l'ajut d'entalles menudes, però molt elaborades. El conjunt és com un dels seus quadres puntillistes.

JOSEP GUINOVART (n^o8), per contra, empra uns traços llargs que va creuant per elaborar els diferents tons de grisos.

JOSEP Me MIRÓ (n^o12) ha creat una original natura morta amb un gall i un ninot on ha aconseguit donar la qualitat del vímet i de les fulles seques del blat de moro de forma magistral, amb traços simples però molt estructurats i gens d'aprenent.

JAUME PLA (n^o5) va gravar un burí amb gran professionalitat. Hi predomina l'entalla perduda i paral·lela, amb molta riquesa de matisos, però alhora transparent.

JOSEP MOMPOU (n^o3) va fer una altra de les seves puntes seques amb un solc molt profund, de traç insistit i irregular. Hi ha però alternances de factura densa amb altra de molt superficial. Tot ell és un xic matusser,

amb desproporcions intencionades que li donen molta mobilitat i caràcter.

MANUEL HUBERT (nº10), en canvi, no va ser tan afortunat. L'aiguatinta torna a ser un fracàs, potser més que a la col·lecció del nus. Ara les formes queden totes confoses. Els elements s'apilonen sense distinció. La cremada uniforme de l'àcid no ajuda a explicar els volums i tot s'amuntega sense entendre's. La mica d'aiguafort del fons tampoc ho soluciona.

Com a pintura podia ser interessant, però en el gravat no se'n va sortir.

ROSER BRU (nº1) participa per primer cop a Les Edicions amb una natura morta gravada al burí i a l'aiguatinta d'un gran domini i espontaneïtat.

ROSER BRU tornarà a demostrar la seva vàlua en un meravellós burí als temes de circ.

DOTZE TEMES DE CIRC (1959-1984) (Pg.645, Ap.II)

Els temes de circ és la darrera col·lecció de la sèrie i si bé es va encetar el 1959, va quedar estroncada en el nº8 degut a la mort accidental de l'esposa de JAU-
ME PLA.

El pròleg és de MANUEL DE PEDROLO amb vinyetes al boix dibuixades per JOSEP GRANYER i gravades per JAUME PLA.

Els vuit primers números varen sortir regularment a partir del 1959, però els quatre darrers es van realitzar el 1984 per tal de completar la sèrie en vistes a l'exposició que es volia fer al Palau de la Virreina el 1985 sobre totes les col·leccions de gravats de LA ROSA VERA.

Els darrers plecs doncs varen ser la col·laboració

més recent i última de LA ROSA VERA. Els gravadors foren JOSEP AMAT (nº9), JOAN SOLER-JOVÉ (nº10), JAUME PLA (nº11) i IGNASI MUNDÓ (nº12).

Dels primers números destacaríem el treball de dues gravadores: el gravat de MARIA J.COLOM (nº1), on desenvolupa de forma brillant la manera negra amb rodeta, i el burí de ROSER BRU (nº8).

D'aquest burí podríem dir que no té res i que ho té tot. La seva simplicitat i els cops d'eina donats en el punt just li aporten un aire vaporós i àgil.

L'estampa de MARIA J.COLOM és densa i pesada de factura però molt pictòrica. Els tocs de llum tan encertats i l'estudi de la composició salven la possible confusió que hi podria haver. MARIA J.COLOM omple tota la planxa i no deixa cap espai sense gravar. ROSER BRU, en canvi, fa tot el contrari. En el seu gravat predomina el gran espai blanc del metall i el burí només ha incidit el coure per a perfilar les figures, els acròbates. Hi ha alguna entalla que s'escapa, però no hi fa res. El grafisme s'ho pot permetre i la composició també.

Són dos gravats ben diferents l'un de l'altre, però tots dos impressionants.

Aquí es demostra un cop més que les possibilitats del gravat són inacabables i molt àmplies. Inigualables per cap altra tècnica. També cal recordar que ambdues artistes eren gravadores i coneixien els secrets d'aquest art.

Les últimes aportacions a LA ROSA VERA en aquests temes de circ varen ser dos aiguaforts, una punta seca i un burí.

Els aiguaforts són de JOSEP AMAT, col·laborador assidu a les col·leccions, i l'altre d'IGNASI MUNDÓ que ja havia fet una primera estampa per la C.G.C. Ara, després

de més de trenta anys, les entalles de l'aiguafort són més irregulars i incidides amb gran llibertat. El dibuix palesa tota una evolució esdevinguda pel pas del temps entre una estampa i l'altra.

JOAN SOLER-JOVÉ va realitzar una punta seca amb el tema tòpic de Charlie Rivel, essent l'única col·laboració a LA ROSA VERA.

I a JAUME PLA és degut el burí que sota el nom de Espectadors mostra la cara estorada d'uns nens.

Els quatre gravats estan tirats amb un to bistre que els diferencia de la resta i a la vegada demostra que foren estampats conjuntament i en una altra època.

Els textos i les portades d'aquests darrers gravats així com la portada general de la col·lecció i la taula foren impresos en offset perquè la S.A.D.A.G., societat que va imprimir gairebé tota LA ROSA VERA, dissortadament el 1984 ja no existia.

Paral·lelament a les col·leccions catalanes, LA ROSA VERA encetà unes col·leccions de gravats a Madrid des de l'any 1955. D'aquesta comesa, de LOS ARTISTAS GRABADORES, en parlarem tot seguit al quart apartat d'aquest capítol.

Els llibres de LA ROSA VERA encara van seguir fins al 1982, però, quant a les col·leccions, els DOTZE TEMES DE CIRC fou l'últim vestigi de l'editorial.

Les col·leccions es van acabar per diversos motius. El principal fou la tràgica mort de NORMA BACIN, l'esposa de JAUME PLA, esdevinguda arran d'una caiguda quan realitzava uns exercicis de gimnàstica. La Norma, que li havia fet costat en tot moment, el deixava sol i amb dues filles que mantenir. Això succeïa el 1959.

A JAUME PLA li calia treballar i guanyar diners per tirar endavant la família. A LA ROSA VERA havia dedicat

deu anys de la seva vida i ja estava cansat. Deu anys de treball sense parar, cercant artistes plàstics, ensinistrant-los en l'art del gravat, buscant un escriptor adient a la seva sensibilitat, tenint cura en l'edició de les estampes i dels textos, promocionant les edicions arreu, coordinant tots els afers...

La seva tasca d'editor i director d'edicions de luxe l'havien empès cap a contactes importants com CAMILO JOSÉ CELA o PICASSO, i aquestes obres li reportaven més beneficis econòmicament parlant.

Per altra banda, JAUME PLA creia que LA ROSA VERA, i en concret les col·leccions, ja havien acomplert la seva funció. La idea inicial de promoure el gravat, de donar a conèixer aquest art als profans, de fer que es parlés de LA ROSA VERA i del gravat, ja s'havia aconseguit. Seguir endavant hauria estat perdre el temps i l'interès inicial.

Així doncs, s'acabaren les col·leccions de gravats i LA ROSA VERA només continuaria amb l'edició dels llibres (vuit concretament), des del 1960 fins al 1982.

VÍCTOR M^o D'IMBERT només tindria a veure amb la monografia de JOSEP GRANYER.

A partir d'aquí, les relacions entre JAUME PLA i VÍCTOR M^o D'IMBERT s'anaren distanciant i els contactes foren cada cop menys. Amb els llibres, VÍCTOR M^o D'IMBERT no hi havia tingut res a veure mai i tampoc aleshores ho féu.

Les col·leccions de gravats de LA ROSA VERA ja s'havien clos i només les exposicions, els articles de diaris o revistes, els comentaris o els col·leccionistes hi podien dir l'última paraula.

També nosaltres hem volgut dir-hi la nostra amb aquest treball perquè creiem que eren i són prou importants com per fer-ho i per tenir-les presents en l'àmbit del gravat i de les arts plàstiques en general.

. . . .